

การพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้จน ของจังหวัดบุรีรัมย์

Developing and upgrading models to solve poverty of Buriram Province

บัญชา นวนสาย^{1*} วิษณุ ปัญญาสงค์² ภาวิดา แสนวันดี³ โชติ ราชวิชา⁴

Bancha Nuansai^{1*} Wisanu Panyayong² Pawida Saenwandee³ Chot Rachwicha⁴

Received: November 11, 2025

Revised: December 29, 2025

Accepted: December 30, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับและพัฒนาโมเดลแก้จนของจังหวัดบุรีรัมย์ โดยเน้นการพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้ของครัวเรือนคนจนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การใช้ข้อมูล BP-MAP เป็นเครื่องมือในการกำหนดกลุ่มเป้าหมายอย่างแม่นยำ และการขับเคลื่อนด้วยความร่วมมือของภาคีเครือข่ายภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย รวม 19 หน่วยงาน ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานที่บูรณาการร่วมกันของทุกภาคส่วน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอาชีพจำนวน 19 อาชีพ ซึ่งครอบคลุมอาชีพทั้งในระดับปฐมภูมิ ทุตติยกรรม และตติยกรรม หมุนเวียนเศรษฐกิจชุมชน มีครัวเรือนคนจนเข้าร่วมจำนวน 722 ครัวเรือน จาก 29 พื้นที่ ใน 10 อำเภอ โดยใช้กระบวนการฝึกอบรม Up-skill, Re-skill และ New-skill ควบคู่กับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสม เช่น นวัตกรรมเกษตรแปลงรวม และเทคโนโลยีลดความร้อนแปลงผัก

ผลการดำเนินงานพบว่า ครัวเรือนคนจนที่มีอาชีพหลากหลายสามารถเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อเดือนได้มากถึงร้อยละ 24.51 และบางพื้นที่สามารถเพิ่มรายได้มากกว่าร้อยละ 40 โดยเฉพาะอาชีพพรุพุ่มพวงที่สร้างรายได้เฉลี่ยใกล้เคียงค่าแรงขั้นต่ำของจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการกระจายสินค้าและเชื่อมโยงตลาดชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนคนจนยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร เช่น เงินทุน ที่ดิน เทคโนโลยีที่มีราคาสูง และโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืน

นอกจากนี้ การพัฒนาระบบกองทุนและสวัสดิการภายในกลุ่มอาชีพยังเป็นกลไกเสริมสร้างความมั่นคงในระยะยาว โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการบริหารจัดการ ส่งเสริมการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็ง และสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองของครัวเรือนคนจนได้อย่างแท้จริง งานวิจัยนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงนวัตกรรมทางสังคมที่ใช้กระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม ซึ่งมีประสิทธิภาพในการลดความยากจนและส่งเสริมความยั่งยืนในระดับครัวเรือนและชุมชน

คำสำคัญ โมเดลแก้จน พัฒนาอาชีพ ยกระดับรายได้ กระบวนการวิจัยมีส่วนร่วม เศรษฐกิจชุมชน

^{1*} อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

² อาจารย์ ดร. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

³ อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

⁴ อาจารย์ ดร. สาขาวิชาสัตวศาสตร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

Abstract

This research aimed to elevate and develop Buriram Province's poverty alleviation model, focusing on vocational development and increasing the income of impoverished households through participatory processes. The BP-MAP data was used as a precise tool for target group identification, and the initiative was driven by the collaborative efforts of 19 internal and external university network partners. The research findings indicate that integrated operations across all sectors led to the development of 19 occupations, spanning primary, secondary, and tertiary sectors, thereby stimulating the community economy. A total of 722 impoverished households from 29 areas across 10 districts participated. The process involved Up-skill, Re-skill, and New-skill training, coupled with the transfer of appropriate technology and innovations, such as integrated agricultural plot innovations and vegetable plot cooling technology.

The operational results revealed that impoverished households with diverse occupations could increase their average monthly income by as much as 24.51%, with some areas experiencing an increase of over 40%. Notably, the “pum-puang” (mobile vendor motorbike) occupation generated an average income close to Buriram Province's minimum wage and played an effective role in product distribution and connecting community markets. However, impoverished households still face limitations in accessing resources such as capital, land, high-priced technology, and infrastructure. Continuous promotion and support from network partners including government, private, and civil society sectors are therefore crucial for sustainability.

Furthermore, the development of fund and welfare systems within occupational groups serves as a mechanism to strengthen long-term security. This was achieved by applying the Sufficiency Economy philosophy as a management principle, promoting strong group formation, and genuinely building the self-reliance capacity of impoverished households. This research thus reflects a social innovation that utilizes a holistic development process, which is effective in poverty reduction and promotes sustainability at the household and community levels.

Keyword Poverty alleviation model , Vocational development, Community income elevation , Participatory action research , Community economy

บทนำ

การพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้จนของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นโครงการต่อเนื่องจากปี 2564 – 2567 โดยในปี 2564 คณะผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลครัวเรือนยากจนที่ผ่านการสอบทานจากฐานทุนครัวเรือนยากจน (PPPConnex) เพื่อการวิเคราะห์ศักยภาพบริบทของชุมชน พื้นที่ ร่วมกับการใช้เวทีประชุมผู้นำในท้องถิ่น ค้นหากระบวนการ วิธีการแก้ไขปัญหาค้นหาความยากจนที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ในปี 2564 นั้นได้ค้นพบศักยภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน เพื่อใช้แก้ปัญหาความยากจน และได้ทดลองใช้รูปแบบแก้จนของจังหวัดบุรีรัมย์ 2 โมเดล คือ 1) โมเดลแก้จนด้วยเกษตรแปลงรวม เป็นการ

ใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชน พัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนคนจนด้วยการทำเกษตรแปลงรวม และโมเดลที่

2) โมเดลฟุ่มพวงแก้งจัน เป็นการใช้ศักยภาพของกลุ่มผู้ประกอบการรถ(รถฟุ่มพวง) เป็นเครื่องมือในการสร้างอาชีพ สร้างงาน และกระจายสินค้าที่ผลิตโดยครัวเรือนคนจน

ปี 2565 โครงการการบูรณาการความร่วมมือการแก้ไขปัญหาความยากจน จังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยได้ขยายผลโมเดลทั้ง 2 รูปแบบ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่บูรณาการการทำงานโดยใช้กลไกความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาสังคม เอกชน โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์เป็นตัวกลางประสานงาน เป็นการขยายรูปแบบโมเดลแก้ปัญหาความยากจน ด้วยรูปแบบที่ 1 คือรูปแบบการใช้ศูนย์กระจายสินค้าชุมชน 2 พื้นที่ คือศูนย์กระจายสินค้าสินค้าตำบลแก้งโพรง โดยใช้ศักยภาพครัวเรือนคนจนผลิตสินค้า เพื่อส่งเข้าศูนย์กระจายสินค้าและส่งต่อให้รถฟุ่มพวง และศูนย์กระจายสินค้าตำบลเสม็ด รูปแบบที่ 2 คือ การใช้โมเดลเกษตรแปลงรวมแก้งจัน ขยายไปยัง 5 พื้นที่ของอำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ ในการเพาะปลูกพืชผัก เพื่อสร้างแหล่งอาหาร ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ สร้างสังคมเกื้อกูล

ปี 2566 โครงการนวัตกรรมการพัฒนาอาชีพแก้งจัน จังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยได้ขยายรูปแบบโมเดลแก้งจันของศูนย์กระจายสินค้าชุมชน เกิดเป็นโมเดลแก้งจัน 6 รูปแบบ คือ 1) โมเดลศูนย์กระจายสินค้าฟุ่มพวง (ตำบลสะแกโพรง) 2) โมเดลศูนย์กระจายสินค้าชุมชนอุตสาหกรรมปลาต้ม (ตำบลเสม็ด) 3) โมเดลการจัดการของเหลือใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต (ตำบลนิคม) 4) โมเดลตลาดกลางสินค้าเกษตรปลอดภัย (ตำบลทุ่งวัง) 5) โมเดลตลาดกลางสินค้าเกษตรปลอดภัยจากดินภูเขาไฟ (นางรอง) 6) โมเดลเกษตรแปลงรวมแก้งจัน (สร้างสุข 10 ชุมชน) เป็นการบริหารจัดการร่วมกับเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาสังคมและเอกชน เกิดเครือข่ายความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน 3 ระดับ ดังนี้ 1) เครือข่ายระดับชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการฟุ่มพวง ผู้ประกอบการตลาดชุมชน ตลาดสีเขียว ร้านค้าชุมชน และกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน 2) เครือข่ายภาคเอกชน ประกอบด้วย สมาคมผู้ประกอบการโรงแรม สมาคมหอการค้า ตลาดมหาวิทยาลัย 3) เครือข่ายภาครัฐ ประกอบด้วย เกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ พาณิชย์จังหวัด และกรมส่งเสริมวิชาการเกษตร สถานีพัฒนาที่ดินบุรีรัมย์ สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน 37 บุรีรัมย์ สำนักงานสวัสดิการและแรงงานจังหวัด แก้ปัญหาความยากจนของครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย ของอำเภอนางรองและอำเภอสตึก ซึ่งผ่านการสอบทานข้อมูลครัวเรือนจากระบบ PPPConnex ปี 2566 สามารถยกระดับทุนดำรงชีพ 5 ด้านของครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการ และเกิดการขยายผลแนวทางการใช้โมเดลแก้งจันของจังหวัดบุรีรัมย์ ไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดบุรีรัมย์ ผ่านนโยบายผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้บริหารหน่วยงานภายในระดับจังหวัด

จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ นายนฤชา โฆษาศิวิไลซ์ ได้เล็งเห็นความสำคัญของกระบวนการแก้งจันที่พัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนคนจน ได้ให้นโยบายกับหน่วยงานในจังหวัดบุรีรัมย์ บูรณาการการทำงานภายใต้พันธกิจขับเคลื่อนร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ในการแก้ปัญหาความยากจน

ดังนั้นการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้งจันของจังหวัดบุรีรัมย์โดยใช้การบูรณาการการทำงานร่วมกับเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน จะทำให้เกิดอาชีพแก้งจันที่มีความหลากหลาย โดยใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสม กับบริบทของครัวเรือนคนจนจึงเป็นการเพิ่มโอกาสและลดช่องว่างของการเข้าถึงการพัฒนาอาชีพ เป็นการขจัดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ สามารถยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือนซึ่งสอดคล้องกับบริบทความยากจนของคนบุรีรัมย์

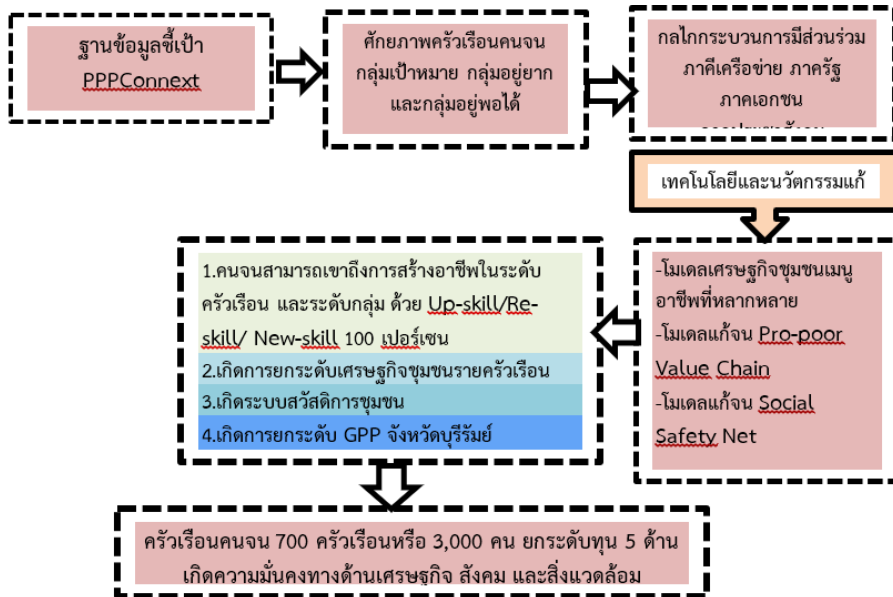
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนานคนจนให้สามารถสร้างอาชีพในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่ม ยกระดับรายได้เศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน จังหวัดบุรีรัมย์

2. เพื่อพัฒนาโมเดลแก้งาน Pro-poor Value Chain ที่สอดคล้องกับบริบทความยากจน ของจังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้ของครัวเรือนคนจน จังหวัดบุรีรัมย์ ให้เพิ่มขึ้นร้อยละ 20

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

การพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้งาน ของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากระบบข้อมูลชี้เป้า และระบบส่งต่อความช่วยเหลือ ซึ่งครัวเรือนคนจนกลุ่มเป้าหมายจะได้รับการพัฒนายกระดับศักยภาพเศรษฐกิจครัวเรือน โดยใช้กลไกกระบวนการมีส่วนร่วม กับภาคีเครือข่าย ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม โดยใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีพร้อมใช้ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ และเครือข่าย ด้วยโมเดลเศรษฐกิจชุมชนเมนูอาชีพที่หลากหลาย โมเดลแก้งาน Pro-poor Value Chain และโมเดลแก้งาน Social Safety Net ด้วยความสมัครใจ ซึ่งจะส่งผลให้คนจนสามารถเข้าถึงการสร้างอาชีพในระดับ ครัวเรือน และระดับกลุ่ม ด้วย Up-skill/Re-skill/ New-skill 100 เปอร์เซนต์ เกิดการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน เกิดระบบสวัสดิการชุมชน และเกิดการยกระดับ GPP ของจังหวัดบุรีรัมย์ โดยครัวเรือนคนจน กลุ่มเป้าหมาย 700 ครัวเรือนหรือ 3,000 คน สามารถยกระดับทุน 5 ด้าน เกิดความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (R&D) ที่มีการบูรณาการระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม จัดเวทีระดมสมอง การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ร่วมกับการใช้เครื่องมือแบบสอบถามความต้องการ แบบสำรวจ ความมุ่งหวังที่สำคัญคือเพื่อพัฒนาและยกระดับทุน 5 ด้านของครัวเรือนยากจนกลุ่มเป้าหมาย ให้สามารถสร้างอาชีพ ยกระดับรายได้เศรษฐกิจครัวเรือน และพัฒนาโมเดลแก้งาน Pro-poor Value Chain มีการบูรณาการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างท้องถิ่น ท้องที่ ครัวเรือนคนจน และหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ภาคประชาสังคม ที่มีเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ เข้ามาสนับสนุน มีกลยุทธ์การทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อให้การขับเคลื่อนได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมและพัฒนาครัวเรือนได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของครัวเรือนคนจน

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ บริบทครัวเรือนคนจน จากฐานข้อมูล PPP Connext และ BMAP วิเคราะห์ข้อมูลจากเวทีระดมสมอง การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม ร่วมกันโดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย และร้อยละ ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงขั้นตอนกิจกรรมการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้จนของจังหวัดบุรีรัมย์

ที่	กิจกรรม	ผลผลิต
1	กิจกรรมที่ 1 เวทีชี้แจงสร้างความเข้าใจ แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้จนของจังหวัดบุรีรัมย์	1. ได้กลไกความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อขจัดปัญหาความยากจนระดับจังหวัด ที่มีโครงสร้างเป้าหมายร่วมในการขจัดความยากจนร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม
2	กิจกรรมที่ 2 เวทีชี้แจงหน่วยงานภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนา	
3	กิจกรรมที่ 3 เวทีชี้แจงสร้างการรับรู้ ค้นหาศักยภาพเป้าหมายการพัฒนาอาชีพร่วมกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง	
4	กิจกรรมที่ 4 จัดเวทีกระบวนการพัฒนา - กระบวนการพัฒนาคนจนให้สามารถสร้างอาชีพในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่ม ด้วยการ Up-skill Re-skill New-skill - กิจกรรม สืบค้นความต้องการพัฒนาและค้นหาศักยภาพครัวเรือนคนจนระดับพื้นที่	1. ได้ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย 700 ครัวเรือน 2. ได้แผนการพัฒนาอาชีพแก้จนที่มีความหลากหลาย 3. ได้โมเดลการพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือน 4. ได้โมเดลแก้จน Pro-poor Value Chain
5	กิจกรรมที่ 5 กระบวนการพัฒนาโมเดลยกระดับรายได้เศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน	
6	กิจกรรมที่ 6 กระบวนการพัฒนาโมเดลแก้จน Pro-poor Value Chain	
7	กิจกรรมที่ 7 เวทีการถอดบทเรียนการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้จน ของจังหวัดบุรีรัมย์ โดยการจัดเวทีการนำเสนอผลงานและขยายผล	

ผลการวิจัย

ผลการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้จน ของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นกระบวนการขับเคลื่อนการปฏิบัติการในระดับพื้นที่ 10 อำเภอ คืออำเภอเมือง อำเภอสตึก อำเภอนางรอง อำเภอคูเมือง อำเภอพุทไธสง อำเภอห้วยราช อำเภอกระสัง อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ อำเภอพลับพลาชัย และอำเภอหนองหงส์ โดยใช้ฐานข้อมูล PPP Connext ร่วมกับ BMAP เป็นข้อมูลชี้เป้าพื้นที่และครัวเรือนคนจนกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งสามารถอธิบายผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อพัฒนาคนจนให้สามารถสร้างอาชีพในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่ม ยกระดับรายได้เศรษฐกิจชุมชนรายครัวเรือน จังหวัดบุรีรัมย์

คณะผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการสร้างความเข้าใจ แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก้

จนของจังหวัดบุรีรัมย์ โดยจัดเวทีประชุมร่วมที่มทวิวิจัย เพื่อวางแผนการดำเนินวิจัย ใช้ข้อมูลจาก BMAP เป็นฐานข้อมูลชี้เป้า คริวเรือนยากจนกลุ่มเป้าหมาย วิเคราะห์ศักยภาพ บริบทคนจน และพื้นที่ ที่มีคนจนอยู่มากและมีศักยภาพเพื่อพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับบริบทของคริวเรือนคนจน และได้สำรวจทรัพยากรชุมชน อาชีพชุมชน ศักยภาพของพื้นที่ ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาและยกระดับอาชีพ และรับสมัครคริวเรือนเข้าร่วมโครงการ พบว่ามีข้อมูลคริวเรือนคนจนกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมโครงการจำนวน 722 คริวเรือน จาก 29 ชุมชน ใน 10 อำเภอ ของจังหวัดบุรีรัมย์ สมัครเข้าร่วมโครงการ การพัฒนากลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก๊จน ของจังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยได้ ออกแบบการการขับเคลื่อนผ่านกลไก 2 ระบบ คือ 1.ระบบการขับเคลื่อนผ่านกลไกภายนอก และ 2.ระบบการขับเคลื่อนผ่านกลไกภายใน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การขับเคลื่อนผ่านกลไกภายนอก คณะผู้วิจัยได้จัดการประชุมสร้างความเข้าใจหน่วยงานภาคีคู่ร่วมพัฒนา เพื่อร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก๊จน ของจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีนายจำเริญ แหวนเพชร รองผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์เป็นประธาน ในที่ประชุม การประชุมประกอบไปด้วยภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ซึ่งนักวิจัยได้เชิญหน่วยงานภาคี ร่วมสร้างการมีส่วนร่วมค้นหาศักยภาพ วิเคราะห์ และวางแผน ออกแบบเมนูอาชีพที่หลากหลายให้เกิดความสอดคล้องตามพันธกิจและภารกิจ ภายใต้กลไกการทำงานของหน่วยงาน เพื่อเลือกใช้เทคโนโลยี ให้เหมาะสมกับทักษะอาชีพ ศักยภาพและบริบทของคริวเรือนคนจน โดยมีการลงนามในพันธสัญญา MOU ร่วมกัน พบว่า มีหน่วยงานเข้าร่วมการพัฒนาและยกระดับโมเดลแก๊จน ของจังหวัดบุรีรัมย์ กับคณะผู้วิจัย จำนวน 19 หน่วยงาน โดยมีพันธกิจที่สอดคล้องและสนับสนุนในการดำเนินงานยกระดับโมเดลแก๊จนดังนี้ 1)องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2)สำนักงานเกษตรจังหวัด 3)พาณิชย์จังหวัด 4)สวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด 5)บริษัทข้าว ซี.พี. จำกัด 6)บริษัทโรงงานน้ำตาลบุรีรัมย์ จำกัด 7)ชมรมผู้ประกอบการโรงแรมบุรีรัมย์ 8)สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน 9)วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีบุรีรัมย์ 10)สำนักงานประกันสังคม 11)สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัด 12)โรงพยาบาลกระสัง 13)ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตร 14)เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านบุรีรัมย์ 15)สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ 16) กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดบุรีรัมย์ (กอ.รมน.จว.บุรีรัมย์) 17)สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน 18) ประมงจังหวัดบุรีรัมย์ 19)มณฑลทหารบกที่ ๒๖

การบูรณาการการทำงานร่วมกับกลไกภายนอก ประกอบด้วยภาคีเครือข่ายของภาครัฐภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ระยะต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อให้สอดคล้องกับพันธกิจและแผนการพัฒนาของหน่วยงาน ทั้งนี้ภาคีหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาร่วมหนุนเสริม การพัฒนาและยกระดับอาชีพให้กับคริวเรือนคนจนกลุ่มเป้าหมาย เป็นการเปิดพื้นที่พัฒนาให้กับหน่วยงานต่าง ๆ แบบตรงประเด็นและแม่นยำซึ่งส่งผลให้ เกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกัน ใช้วิทยากร ความเชี่ยวชาญ องค์ความรู้ ลดขั้นตอน ลดเวลา ลดการใช้งบประมาณที่ซ้ำซ้อนและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ

2. การขับเคลื่อนผ่านกลไกภายในมหาวิทยาลัย การพัฒนาและยกระดับโมเดลแก๊จน ของจังหวัดบุรีรัมย์ ผ่านกลไกภายในมหาวิทยาลัย โดยมี รศ.มาลินี จุฑาประมา อธิการบดี ได้กำหนดให้ประเด็นการแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นหนึ่งในโครงการวิจัยและการบริการวิชาการภายใต้โครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งได้ให้นโยบายการขับเคลื่อนผ่านผู้บริหาร ระดับคณบดีทั้ง 7 คณะ ให้จัดทำโครงการนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มเปราะบาง ในพื้นที่อำเภอคู่ร่วมพัฒนาของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ซึ่งระบุให้ทุกโครงการต้องใช้ข้อมูลชี้เป้า คริวเรือนคนจน จากระบบฐานข้อมูล BMAP รวมทั้งการค้นหาศักยภาพ การวิเคราะห์ และวางแผนออกแบบการยกระดับอาชีพ ให้เลือกใช้เทคโนโลยีพัฒนาทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับ ศักยภาพและบริบทของคริวเรือนคนจน ส่งผลให้เกิดการขยายผลด้านพื้นที่ กระจายสู่คริวเรือนคนจนในพื้นที่ต่าง ๆ ได้มากขึ้น

คณะผู้วิจัยพบว่าผลจากการทำความร่วมมือกันของทุกฝ่าย ทำให้เกิดแผนการพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือนยากจนที่มีกลุ่มเป้าหมายตรงกัน หลายหน่วยงานเข้ามาหนุนเสริมกิจกรรม เกิดความต่อเนื่อง การพัฒนาพื้นที่ และให้ความสำคัญในการช่วยเหลือครัวเรือนคนจนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำคุณภาพชีวิตของประชาชนร่วมกันในระดับจังหวัด อีกทั้งแนวทางการพัฒนาได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ที่เป็นข้อตกลงร่วมกันในการบูรณาการร่วมมือจากทุกหน่วยงานพัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุน ทำให้ครัวเรือนคนจนได้รับการพัฒนาครอบคลุมในทุกมิติแบบองค์รวม สามารถเข้าถึงอาชีพ สิทธิและสวัสดิการ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามลำดับ ซึ่งเป็นการบูรณาการความร่วมมือจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและหน่วยงานความมั่นคง ส่งผลให้การดำเนินงานมีความหลากหลาย และครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนาศักยภาพครัวเรือนคนจน มีการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานหลักทั้ง 7 หน่วยงาน ซึ่งช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรและการดำเนินงานมีประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อน และสามารถเข้าถึงครัวเรือนคนจนกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึงและแม่นยำ

คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลการใช้องค์ความรู้ นวัตกรรม และเทคโนโลยี เพื่อยกระดับและพัฒนาอาชีพ สามารถอธิบายผลการดำเนินงานด้วยการลดรายจ่ายด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ที่สามารถช่วยให้ครัวเรือนคนจนลดต้นทุนการผลิตและค่าใช้จ่ายประจำ เช่น

1. องค์ความรู้ด้านการทำปุ๋ยหมักไปไม่พวงพนา และดินปลูกภูเขาไฟ สามารถลดการพึ่งพาปุ๋ยเคมี ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ย และปรับปรุงคุณภาพดินอย่างยั่งยืน
2. เทคโนโลยีเครื่องสับป่น และเครื่องอัดเม็ดอาหารสัตว์ สามารถนำวัสดุเหลือใช้การเกษตรมาผลิตเป็นปุ๋ยหรืออาหารสัตว์ ลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารสัตว์และปุ๋ยอินทรีย์
3. การเลี้ยงไส้เดือนพันธุ์ AF ทำให้ได้ปุ๋ยมูลไส้เดือนและน้ำหมักชีวภาพ ลดต้นทุนการซื้อปุ๋ยและสารปรับปรุงดิน
4. เทคโนโลยีการปลูกผักไร้ดินและยกแคร่ สามารถลดการใช้น้ำน้อยกว่าการปลูกทั่วไป ลดความเสียหายจากน้ำท่วมและดินเสื่อมคุณภาพ ลดการใช้สารเคมีและปัญหาศัตรูพืชจากดิน
5. การผลิตอาหารไก่โปรตีนสูง สามารถลดค่าอาหารสัตว์ที่ต้องซื้อจากภายนอก และลดการนำเข้าวัตถุดิบ
6. เทคโนโลยีลดความร้อนแปลงผัก สามารถลดความเสียหายจากสภาพอากาศร้อน ทำให้ไม่สูญเสียต้นทุนจากผลผลิตที่เสียหาย
7. เทคโนโลยีเครื่องทำขนมทองม้วน สามารถลดความเสียหายจาก ความไม่เสมอของอุณหภูมิ ไฟเตา ผลผลิตไม่เสียหาย มีคุณภาพ ลดการใช้พลังงานถ่านไม้ซึ่งมีราคาแพง

ด้านการสร้างรายได้ เทคโนโลยีและองค์ความรู้ที่นำมาใช้ยังช่วยสร้างรายได้ใหม่และเพิ่มรายได้เสริมให้กับครัวเรือนคนจน เช่น

1. เกษตรแปลงรวม (คู่มือและกระบวนการ 10 ขั้นตอน) ช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกร ทำให้มีอำนาจต่อรองตลาดสูงขึ้น สามารถสร้างผลผลิตได้มาตรฐาน สามารถขายได้ในราคาดี และมีความต่อเนื่อง
2. เครื่องสับป่น / ปุ๋ยหมัก / ดินปลูกภูเขาไฟ สามารถต่อยอดเป็นสินค้าชุมชน เช่น ปุ๋ยอินทรีย์คุณภาพ ดินปลูกบรรจุถุง สร้างรายได้หมุนเวียนให้ครัวเรือน
3. เทคโนโลยีกระชังบก สามารถช่วยเพิ่มรายได้จากการขายปลา และต่อยอดสู่การแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น ปลาแห้ง ปลาแดดเดียว น้ำพริกปลา
4. การเลี้ยงไส้เดือนพันธุ์ AF สามารถสร้างรายได้จากการจำหน่ายมูลไส้เดือน น้ำหมัก และไส้เดือนเป็นอาหารสัตว์ เกิดธุรกิจขนาดเล็กในครัวเรือน

5. การปลูกผักไร้ดินและผักยกแคร่ สามารถผลิตผักปลอดภัยขายในตลาดหน้าสวน ตลาดหน้าบ้านส่งจำหน่าย โดยรถพุ่มพวงตลาดออนไลน์ สร้างรายได้เสริมตลอดปี

6. อาหารไก่โปรตีนสูง และเครื่องอัดเม็ดอาหารสัตว์ ทำให้กลุ่มครัวเรือนคนจนมีผลิตภัณฑ์จำหน่ายทั้งในรูปอาหารสัตว์และผลผลิตจากการเลี้ยงสัตว์ (ไข่ไก่)

7. เทคโนโลยีลดความร้อนแปลงผัก สามารถเพิ่มผลผลิตให้ต่อเนื่องในฤดูร้อน ทำให้ขายพืชผักได้ในช่วงที่มีราคาสูง

8. เทคโนโลยีเครื่องทำขนมทองม้วน สามารถเพิ่มปริมาณการผลิตได้ สะดวก รวดเร็วและมีมาตรฐาน สม่าเสมอเพิ่มรายได้จากปริมาณการผลิต

ทั้งนี้การลดรายจ่ายจากกระบวนการผลิตด้วยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมจะช่วยลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น ปุ๋ย อาหารสัตว์ น้ำ และสารเคมี ซึ่งสามารถลดต้นทุนของกลุ่มเกษตรกรแปลงรวมอย่างมีนัยสำคัญ ในด้านการสร้างรายได้ ครัวเรือนคนจนสามารถเลือกใช้เทคโนโลยีเปิดโอกาสให้กลุ่มและครัวเรือนคนจนมีการต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ ดินปลูกภูเขาไฟ พืชผักปลอดภัย น้ำพริก ขนมต่าง ๆ อาหารสัตว์ และการเลี้ยงปลา-ไก่ไข่ การแปรรูปอาหาร เป็นการสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียน เพิ่มรายได้ต่อเนื่องและยั่งยืน ดังนั้น การเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ไม่เพียงแต่ช่วยลดภาระค่าใช้จ่าย แต่ยังสร้างทางเลือกใหม่ในการสร้างรายได้ กระจายความเสี่ยง และเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนคนจนได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาโมเดลแก้งาน Pro-poor Value Chain ที่สอดคล้องกับบริบทความยากจน ของจังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัยพบว่า ห่วงโซ่อุปทานการยกระดับโมเดลแก้งานคนบุรีรัมย์ ซึ่งได้นำโมเดลแก้งานในปี 2566 นำมาพัฒนา Pro-poor Value Chain และยกระดับอาชีพที่หลากหลาย สามารถสร้างอาชีพในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่ม ด้วยการ Up-skill Re-skill และ New-skill โดยใช้ทรัพยากรและวัตถุดิบที่มีตามศักยภาพและบริบทของชุมชน เช่น พืช ผัก สมุนไพร ปลา ไก่ ข้าว นำมาแปรรูป ยกระดับสินค้าสร้างสรรค์ โดยใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม ของมหาวิทยาลัยและภาคีเครือข่าย เพื่อยกระดับคุณค่า และมูลค่าของทรัพยากรชุมชนให้ได้ ผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่มีมาตรฐาน เพิ่มคุณค่าและมูลค่า นำเข้าสู่ช่องทางการจัดจำหน่ายผ่านรถพุ่มพวง ตลาดชุมชน ศูนย์กระจายสินค้า และช่องทางอื่นๆ ซึ่งพบว่าเกิดห่วงโซ่คุณค่าหลัก Pro-poor Value Chain ที่เหมาะสมเกิดการลดรายจ่าย สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน และสามารถยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วย 5 ห่วงโซ่ ดังนี้

1) ห่วงโซ่คุณค่าสานพลังเกษตรกรเกื้อกูลแก้งานคนบุรีรัมย์ เป็นกระบวนการในการพัฒนากลุ่มเกษตรกรแปลงรวม ผสมผสาน 29 กลุ่ม จำนวน 722 ครัวเรือน ตั้งแต่ระยะต้นน้ำ(การบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะปลูกผัก) จนถึง ระยะปลายน้ำ (การตลาด ผู้บริโภค) เป็นการยกระดับและพัฒนาอาชีพครัวเรือนคนจนตามศักยภาพและบริบทของพื้นที่ ซึ่งใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชน สร้างงาน สร้างอาชีพ ลดความเหลื่อมล้ำ โดยใช้โมเดลเกษตรแปลงรวมในพื้นที่สาธารณะของชุมชน และเกษตรกรครัวเรือน ปลูกพืช แบบผสมผสาน ผักประณีต ปลูกพืชหลากหลายชนิด หลายระบบเช่น ผักไร้ดิน ผักยกแคร่ และปลูกผักแนวตั้งในพื้นที่จำกัด เพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน เป็นเครื่องมือต้นทางในการสร้างโอกาสให้ครัวเรือนคนจนเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งเป็นทุนพื้นฐานในการดำรงชีพ

2) ห่วงโซ่คุณค่าของ ก.ไก่แก้งานคนบุรีรัมย์ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการผลิตไข่ของครัวเรือนคนจน จำนวน 30 ครัวเรือน ตั้งแต่ระยะต้นน้ำ การเลี้ยงไก่อายุ 18-20 เดือน ครัวเรือนละ 10 ตัว จนถึงระยะปลายน้ำ การบริโภคไข่ โดยแต่ละขั้นตอนมีการพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีเครื่องอัดเม็ดอาหารสัตว์ ในการเพิ่มมูลค่าอาหารไข่ไก่ เป็นการยกระดับ

และพัฒนาอาชีพครัวเรือนคนจนตามศักยภาพและบริบทของพื้นที่ เป็นอาชีพเสริมสร้างแหล่งอาหารโปรตีนให้กับครัวเรือนคนจน โดยเป็นการใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรพืช ผัก ในครัวเรือนมาสร้างอาหารให้กับไก่ต้อยอดจากการปลูกพืชผักเกษตรครัวเรือน เพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

3) ห่วงโซ่คุณค่า ขอข้าว ขอขนม แก้วคนบุรีรัมย์ เป็นการยกระดับอาชีพและรายได้ของครัวเรือนคนจนโดยใช้กระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับข้าวของกลุ่มเกษตรแปลงรวมสร้างสุข จำนวน 9 กลุ่ม 41 ครัวเรือน เนื่องจากข้าวเป็นผลผลิตที่ครัวเรือนคนจนส่วนใหญ่มีไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน และมักจะนำข้าวไปสีในโรงสีชุมชน และผลผลิตจากโรงสีส่วนหนึ่งคือปลายข้าว ซึ่งมีราคาถูกไม่นิยมมาทำเป็นอาหารดังนั้นผู้วิจัยและกลุ่มครัวเรือนคนจนจึงเห็นว่าชุมชนมีภูมิปัญญาด้านการทำเส้นหมี่ ทำขนมโบราณ และแปรรูปข้าวเป็นวัตถุดิบในการทำสิ่งเหล่านี้ ดังนั้นจึงได้ร่วมกันค้นหาวิธีการแปรรูปปลายข้าวเนื่องจากปลายข้าวเหมาะที่จะนำมาแปรรูปเป็นแป้งข้าว เพราะมีราคาถูกและปั่นละเอียดได้ง่ายโดยนำปลายข้าวมาแปรรูปเพิ่มมูลค่าโดยใช้องค์ความรู้และเทคโนโลยีเครื่องปั่นบดละเอียด สร้างคุณค่า มูลค่า ให้กับปลายข้าวในรูปแบบต่าง ๆ

4) ห่วงโซ่คุณค่า ปลา แก้วคนบุรีรัมย์ เป็นกระบวนการส่งเสริมการยกระดับและพัฒนาอาชีพของครัวเรือนคนจน 4 ชุมชน จำนวน 145 ครัวเรือน โดยการส่งเสริมให้เลี้ยงปลาในกระชังบึงเนื่องจากครัวเรือนคนจนไม่มีพื้นที่ ไม่มีแหล่งน้ำ ไม่มีที่ดินทำกิน บริเวณบ้านมีพื้นที่จำกัด ซึ่งเป็นข้อจำกัด และสมาชิกในครัวเรือนคนจนส่วนหนึ่งเป็นผู้สูงอายุ ไม่สะดวกที่จะทำงานกลางแจ้งทำสวนซึ่งเป็นเกษตรแบบดั้งเดิม ดังนั้นการเลี้ยงปลาในกระชังบึงเป็นอาหารโปรตีนในครัวเรือนเป็นการลดรายจ่ายและ อาชีพเสริมสร้างรายได้ ซึ่งสามารถแปรรูปปลาเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ได้ เช่น ปลาตากแดดเดียว น้ำพริกปลาอย่าง ปลาต้ม เป็นต้น

5) ห่วงโซ่คุณค่าฟุ่มพวง แก้วคนบุรีรัมย์ เป็นกระบวนการส่งเสริมการยกระดับและพัฒนาอาชีพของครัวเรือนคนจน 9 ชุมชน จำนวน 10 ครัวเรือน โดยใช้โมเดลรถฟุ่มพวง เป็นศูนย์กระจายสินค้าชุมชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมสินค้าที่ผลิตจากครัวเรือนคนจนและชุมชน ประเภท พืช ผัก ผลไม้ ไก่ ไข่ไก่ ข้าว และสินค้าแปรรูปต่าง ๆ เช่น น้ำพริก เส้นหมี่ ขนมต่าง ๆ ตะกร้าหวาย ดินปลูกภูเขาไฟ ไม้กวาด เพื่อกระจายไปยังผู้บริโภคในหมู่บ้านใกล้เคียง แบบเดลิเวอรี่จากผู้ผลิตถึงผู้บริโภค ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาด้านการผลิตแล้วไม่มีตลาดรองรับ เนื่องจากครัวเรือนคนจนไม่สามารถนำสินค้าเหล่านี้ออกไปจำหน่ายได้ด้วยตนเองเพราะมีข้อจำกัดด้านการเดินทาง เวลา และค่าใช้จ่าย ดังนั้นรถฟุ่มพวงจึงเป็นการเครื่องมือการกระจายสินค้าคุณภาพที่ดีความสด และใหม่ ของชุมชนที่มีประสิทธิภาพจากผู้ผลิต สู่อุปโภคโดยตรง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้ของครัวเรือนคนจน จังหวัดบุรีรัมย์ ให้เพิ่มขึ้นร้อยละ 20 ผู้วิจัยได้ส่งเสริมด้านการพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้ของครัวเรือนยากจนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 29 ชุมชน 722 ครัวเรือน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพ บริบทของพื้นที่และครัวเรือนคนจน ซึ่งพบว่าในแต่ละพื้นที่มีความหลากหลายด้านทุนมนุษย์ ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญและมีข้อจำกัดด้าน ความรู้ ทักษะอาชีพ สุขภาพและช่วงวัย ที่แตกต่างกันซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นสังคมแอ่งก้นกลาง อีกทั้งทุนทางธรรมชาติ (ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าของชุมชน) ที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ คณะผู้วิจัยจึงได้ใช้เวทีระดมสมองและจัดลำดับความสำคัญของแต่ละอาชีพตามความเหมาะสมของชุมชนนั้น ๆ โดยมีหน่วยงานภาคีเข้ามาร่วมออกแบบ และพัฒนาอาชีพทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม จำนวน 19 หน่วยงาน พัฒนาเมนูอาชีพที่หลากหลาย 19 เมนูอาชีพ ที่มีความสอดคล้องกับความเชี่ยวชาญและภาระงานของหน่วยงานที่สนับสนุนการแก้ปัญหาความยากจนของจังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปรายได้เฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นจากความหลากหลายของเมนูอาชีพในแต่ละพื้นที่ดังนี้

อาชีพ	รายได้เฉลี่ย/ เดือน (บาท)	รายได้เฉลี่ย ต่อวัน (บาท)	จำนวนครัว เรือน	ร้อยละเทียบ ค่าแรงขั้นต่ำ 352 บาท	จัดอยู่ในกลุ่มรายได้
1) รถพุ่มพวง	9,960	332	10	91.76	รายได้สูง
2) ปลุกผักผสมผสาน	1,129	37.63	471	10.69	รายได้ต่ำ
3) เลี้ยงไก่ไข่	900	30	30	8.52	รายได้ต่ำ
4) การทำขนม	740	24.66	235	7.00	รายได้ต่ำ
5) ปลุกผักไร้ดิน	635	21.16	171	6.01	รายได้ต่ำ
6) จักสาน ตะกร้าหวาย	600	20	20	5.68	รายได้ต่ำ
7) ปลุกผักยกแคร่	553	18.43	135	5.23	รายได้ต่ำ
8) ปุ๋ยหมักไปไม้/กอง	488	14.93	462	4.24	รายได้ต่ำ
9) ดินปลุกกุเขาไฟ	350	11.66	229	3.31	รายได้ต่ำ
10) เลี้ยงปลาในกระชัง	338	11.26	185	3.19	รายได้ต่ำ
11) โต๊ะปูนปั้น	262	8.7	20	2.47	รายได้ต่ำ
12) เพาะเห็ด	260	8.6	73	2.44	รายได้ต่ำ
13) ริปบิน + พวงหรีด	250	8.3	20	2.35	รายได้ต่ำ
14) เลี้ยงไก่พื้นเมือง	200	6.6	26	1.87	รายได้ต่ำ
15) เลี้ยงไส้เดือน	0	0	40	0	ยังไม่เกิดรายได้
16) เลี้ยงมดแดง	0	0	29	0	ยังไม่เกิดรายได้
17) การทำอาหารไก่ไข่	0	0	66	0	ยังไม่เกิดรายได้
18) การแปรรูปแป้งข้าว	0	0	25	0	ยังไม่เกิดรายได้
19) สารชีวภัณฑ์กำจัดแมลง	0	0	84	0	ยังไม่เกิดรายได้

ข้อดีของการมีอาชีพที่หลากหลาย (บนพื้นฐานด้านการทำอาชีพเกษตรผสมผสาน) เช่น ปลุกผัก เลี้ยงสัตว์ ทำปุ๋ยแปรรูปผลผลิต และขายผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยเฉพาะรถพุ่มพวง เป็นแนวทางที่ช่วยเพิ่มความมั่นคงและยั่งยืนในชีวิตและเศรษฐกิจของครอบครัว โดยมีข้อดีดังนี้

- 1.ลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอน เช่น หากพืชบางชนิดเสียหายจากภัยธรรมชาติ ยังมีรายได้จากการเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ หรือแปรรูปข้าวและขนมไว้ขายแทนได้
- 2.เพิ่มรายได้หลายช่องทาง การมีหลายกิจกรรม เช่น ปลุกผักยกแคร่ ปลุกผักไฮโดรโปนิคส์ และเห็ดนางฟ้า สามารถสร้างรายได้ตลอดปี ช่วยกระจายรายรับให้สม่ำเสมอ
- 3.ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยน้ำชีวภาพ และไส้เดือนสามารถนำมาหมუნเวียนใช้ในการปลุกพืช ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตอย่างยั่งยืน
- 4.สร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการแปรรูป เช่น การแปรรูปข้าวหรือขนม ทำให้สามารถเก็บรักษาได้นาน ขนส่งได้สะดวก

และขายได้ราคาดีกว่าผลผลิตสด

5.เชื่อมโยงสู่การตลาดโดยตรง เช่น การขายสินค้าผ่านรถพุ่มพวง และขายให้ร้านค้าชุมชน ถือเป็น การนำผลผลิตภัณฑ์ ไปถึงผู้บริโภคโดยตรง ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง

6.เสริมสร้างความรู้ ทักษะ และภูมิคุ้มกันชีวิต การทำเกษตรหลากหลายรูปแบบ ทำให้ครัวเรือนคนจนสามารถ สร้างอาชีพ มีความรู้หลายด้าน มีทักษะในการวางแผน การบริหารจัดการ และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี ดังนั้นครัวเรือนคนจนจึงควรมีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงด้านอาชีพ คือมีอาชีพที่หลากหลาย ทั้งนี้ครัวเรือนคนจนสมัครใจเข้าร่วม การพัฒนาและยกระดับอาชีพที่มีความแตกต่างกันตามศักยภาพและบริบทของครัวเรือนคนจน

ผู้วิจัยได้นำรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนคนจนเพื่อเปรียบเทียบกับประกาศคณะกรรมการค่าจ้าง เรื่อง อัตราค่าจ้าง ขั้นต่ำ (ฉบับที่ 13) อัตราค่าจ้างขั้นต่ำใหม่ที่บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2568 จังหวัดบุรีรัมย์ ค่าแรงขั้นต่ำ 352 บาท ต่อ วัน หรือคิดเป็น 10,560 บาทต่อเดือน หมู่บ้านที่มีค่าเฉลี่ยรายได้สูงสุด 3 ลำดับแรกได้แก่ รายได้สูงลำดับที่ 1.บ้านยางงาม มีค่าเฉลี่ยรายได้เพิ่มขึ้น 4,808 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 45.53 ลำดับที่ 2.บ้านโคกปอแดง มีค่าเฉลี่ยรายได้เพิ่มขึ้น 7,450 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 44.98 ลำดับที่ 3.บ้านหนองคาย มีค่าเฉลี่ยรายได้เพิ่มขึ้น 4,726 บาทต่อเดือน คิดเป็น ร้อยละ 44.69 และ หมู่บ้านที่มีค่าเฉลี่ยรายได้ต่ำสุด คือ บ้านห้องเรือ และโรงเรียนบัวหลวง มีค่าเฉลี่ยรายได้ 600 บาทต่อ เดือน คิดเป็นร้อยละ 5.68

ทั้งนี้ค่าเฉลี่ยรวมรายได้ต่อเดือน ทั้ง 722 ครัวเรือน เมื่อเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยรายได้ของครัวเรือนคนจนจากแบบ สอบถามบัญชีครัวเรือนคนจน ปี 2567 ครัวเรือนคนจนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 7,970 บาท ภายหลังจากเข้าร่วมการพัฒนา และยกระดับอาชีพที่หลากหลาย ทำให้ครัวเรือนคนจนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนเพิ่มขึ้น 2,590 บาทต่อเดือน ซึ่งคิดเป็นรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 24.51

สรุปและอภิปรายผล

คณะผู้วิจัยสามารถสรุปและอภิปรายผลการยกระดับและพัฒนาโมเดลแก้จนของจังหวัดบุรีรัมย์ ตามวัตถุประสงค์ ของโครงการได้ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาคนจนให้สามารถสร้างอาชีพในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่ม ยกระดับรายได้เศรษฐกิจชุมชนรายครัว เรือน จังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัยได้ใช้นวัตกรรมทางสังคมที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมการปฏิบัติการในระดับพื้นที่ครัวเรือนคนจน 8 กิจกรรมหลักโดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือระยะต้นน้ำ ระยะกลางน้ำ และระยะปลายน้ำ โดยมีระบบฐานข้อมูล BP-MAP เป็นข้อมูลชี้เป้าพื้นที่และครัวเรือนกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้กลไกการขับเคลื่อน 2 ระดับ คือ กลไกภายในมหาวิทยาลัย โดย ใช้นโยบายจากท่านอธิการบดี ขับเคลื่อนตามยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ผ่านคณบดีและคณาจารย์นักศึกษา ทั้ง 7 คณะ และกลไกภายนอกมหาวิทยาลัย โดยใช้คำสั่งท่านผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ ผ่าน MOU เป็นกลไกการ บูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคม โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์เป็นผู้ ประสานงาน มีหน่วยงานต่าง ๆร่วมขับเคลื่อนจำนวน 19 หน่วยงาน เป็นภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจ ครัวเรือนยากจนร่วมกัน มีกลุ่มเป้าหมายตรงกัน เกิดการพัฒนาต่อเนื่อง มีความหลากหลาย ช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรและ การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อน และสามารถเข้าถึงครัวเรือนคนจนกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึงแม่นยำ และ ครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนาศักยภาพครัวเรือนคนจน การบูรณาการการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่ายจัดเป็นนวัตกรรม ทางสังคม ของจังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีการประยุกต์ใช้ความคิดใหม่ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการยกระดับพัฒนาอาชีพครัว

เรือนคนจน อันจะนำไปสู่ความเท่าเทียมกันในสังคม และสามารถลดปัญหาความเหลื่อมล้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากครัวเรือนคนจนสามารถมีอาชีพที่หลากหลายจากการหนุนเสริมของหน่วยงานภาคีอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และ วาสนา อิมเอม (2544) ที่กล่าวว่า “นวัตกรรมทางสังคม” คือ สิ่งใหม่ที่สร้างขึ้นมาจากความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นกระบวนการ รูปแบบการพัฒนาที่เป็นที่ยอมรับ เพื่อแก้ไขและตอบสนองต่อปัญหาทางสังคม นอกจากนี้ยังต้องสามารถที่จะแพร่กระจายไปยังสังคมอื่น ๆ ได้

ผลการพัฒนาระดับโมเดลอาชีพแก่จน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศักยภาพและบริบทของครัวเรือนคนจน ร่วมกับภาคีเครือข่าย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการกลุ่มครัวเรือนคนจน คณะผู้วิจัยได้จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการยกระดับและพัฒนาอาชีพครัวเรือนคนจน ด้วยการ Up-skill Re-skill New-skill จำนวน 19 อาชีพ มีครัวเรือนคนจนสมัครใจเข้าร่วมโครงการจำนวน 722 ครัวเรือน ใน 29 พื้นที่ ใน 10 อำเภอของจังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ที่เหมาะสมกับครัวเรือนคนจนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 11 เรื่อง กระบวนการพัฒนาและยกระดับอาชีพของครัวเรือนคนจน ที่มีความยั่งยืนจะต้องเกิดจากความร่วมมือที่มาจากคนในชุมชน (คนในชุมชนชน) พบว่ากลไกสำคัญที่ช่วยยกระดับและพัฒนาอาชีพ ขับเคลื่อนการทำงานในชุมชนคือ อาสาสมัครพัฒนาชุมชนท้องถิ่น Area Development Manager (ADM) ซึ่ง ADM ที่จะเป็นผู้นำการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ดีควรมีคุณลักษณะดังนี้ 1.มีความเป็นคนในชุมชน เข้าใจพื้นที่ 2. มีทักษะการใช้ข้อมูล และวิเคราะห์ปัญหา 3.มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาอาชีพและพัฒนาชีวิตคนในชุมชน 4. เป็นนักประสานงานและเชื่อมโยงทรัพยากร ทั้งภายในและภายนอกชุมชน 5. มีภาวะผู้นำในการบริหารงานและสนับสนุนงานวิจัยในพื้นที่ ที่ต้องมี ความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของ ADM ซึ่งสอดคล้องกับหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นหนึ่งใน หลักการทรงงานของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

2. เพื่อพัฒนาโมเดลแก่จน Pro-poor Value Chain ที่สอดคล้องกับบริบทความยากจน ของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการพัฒนาอาชีพที่หลากหลายของครัวเรือนคนจน ด้วยการสร้างอาชีพในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่ม ด้วยการ Up-skill Re-skill และ New-skill ตามความสมัครใจผ่านการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมและหนุนเสริมของหน่วยงานภาคีเครือข่าย ซึ่งแต่ละห่วงโซ่คุณค่าจะเกี่ยวพันกันทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจครัวเรือนสู่เศรษฐกิจชุมชน โดยใช้ทรัพยากรและวัตถุดิบที่มีตามศักยภาพและบริบทของชุมชน เช่น พืช ผัก สมุนไพร ปลูก ไก่ ข้าว ทักษะอาชีพที่พัฒนาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและครัวเรือนคนจน ต่อยอดผลิตภัณฑ์จากต้นน้ำ ขึ้นการผลิต (ปฐมภูมิ) นำมาแปรรูป ยกระดับสินค้าสร้างสรรค์ โดยใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม ของมหาวิทยาลัยและภาคีเครือข่าย เพื่อยกระดับคุณค่า และมูลค่าของทรัพยากรชุมชนด้วยการแปรรูป ให้ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่มีมาตรฐาน เพิ่มคุณค่าและมูลค่า (ขั้นทุติยภูมิ) นำเข้าสู่ช่องทางทางการจัดจำหน่ายที่มีศักยภาพของชุมชน คือรถพุ่มพวง ตลาดชุมชน และช่องทางอื่นๆ (ขั้นตติยภูมิ) เป็นกลไกการขับเคลื่อนหมุนเวียนระบบการผลิตที่ต่อเนื่อง ห่วงโซ่คุณค่าที่พัฒนาขึ้นสามารถยกระดับทุน 5 ด้านของครัวเรือนคนจนและยกระดับรายได้ครัวเรือนคนจน ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนต่อไป สอดคล้องกับคู่มือการส่งเสริมการพัฒนา “ระบบเศรษฐกิจฐานราก” (2559) ที่ได้อธิบายแนวทางโดยสรุปว่า นโยบายเศรษฐกิจฐานรากเป็นนโยบายส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแนวราบ ที่สร้างความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่น มิใช่เป็นเฉพาะเศรษฐกิจแนวตั้งแบบปัจเจก หากแต่สามารถทำให้เกิดความร่วมมือ เกิดโอกาสและความสัมพันธ์ที่ระหว่งเศรษฐกิจร่วมของชุมชนกับเศรษฐกิจของปัจเจก เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะความร่วมมือเป็นหุ้นส่วนสร้างความสัมพันธ์ทั้งในชุมชนท้องถิ่นและในระดับที่กว้างขวางอื่น ๆ และภายนอก ที่สำคัญคือ การขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจฐานราก จะต้องมีแนวทางการพัฒนาและการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่น ให้ครบวงจรมากที่สุด และต้องมีความหลากหลาย พอเพียง เพื่อเปิดโอกาส

และแบ่งปันให้คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถมีพื้นที่ สามารถเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้อย่างดี อย่างมีฉันทมิตร เป็นธรรม และมีความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียม

3. เพื่อพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้ของครัวเรือนคนจน จังหวัดบุรีรัมย์ ให้เพิ่มขึ้นร้อยละ 20 ผลการพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้ของครัวเรือน จังหวัดบุรีรัมย์ มีครัวเรือนคนสนใจเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้ 722 ครัวเรือน จากหมู่บ้านต่างๆ 29 หมู่บ้าน ของ 10 อำเภอ ในจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งได้รับการพัฒนาฝึกอบรม สร้างความรู้ พัฒนาทักษะอาชีพที่หลากหลาย จำนวน 19 อาชีพ ตามบริบทและศักยภาพของชุมชน โดยใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม ที่เหมาะสม ทั้งนี้พบว่าครัวเรือนคนจนที่เข้าร่วมการพัฒนาและยกระดับรายได้ มีผลดังนี้ อาชีพที่สามารถสร้างรายได้เฉลี่ย มากกว่าร้อยละ 75 ของค่าแรงขั้นต่ำจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นกลุ่มอาชีพที่มีรายได้สูง ได้แก่ อาชีพรถพุ่มพวง มีค่าเฉลี่ยรายได้ 9,960 บาท/เดือน เฉลี่ย วันละ 332 บาท เมื่อเทียบกับค่าแรงขั้นต่ำของจังหวัดบุรีรัมย์ คือ 352 บาท พบว่าอาชีพรถพุ่มพวงมีรายได้ร้อยละ 94.31 นับว่าเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงมาก ซึ่งมีครัวเรือนคนจนพัฒนาตนเองเป็นผู้ประกอบการรถพุ่มพวง จำนวน 10 ราย ใน 9 พื้นที่ ดังนั้นในทุกพื้นที่หากมีการพัฒนาอาชีพรถพุ่มพวง ควบคู่ไปกับการพัฒนาอาชีพอื่น ๆ ก็จะเป็นจุดแข็งและหนุนเสริมให้เกิดอาชีพที่เป็นการผลิตขั้นปฐมภูมิ แปรรูปในระดับทุติยภูมิ และส่งเข้าระดับตติยภูมิการบริการ ในบทบาทของผู้รวบรวมและกระจายสินค้า เพื่อขับเคลื่อนและยกระดับเศรษฐกิจครัวเรือนของชุมชน ส่วนอาชีพอื่นๆ อีก 13 อาชีพ คือ อาชีพปลูกผักผสมผสาน เลี้ยงไก่ไข่ การทำขนม การปลูกผักไร้ดิน จักรสานตะกร้าหวาย ปลูกผักยกแคร่ ปุยหมักไบโอดีเซล/กอง ดินปลูกภูเขาไฟ เลี้ยงปลาในกระชัง โต๊ะปูนปั้น เพาะเห็ด ทำริบบิ้น พวงหรีด และเลี้ยงไก่พื้นเมือง มีค่าเฉลี่ยรายได้ ไม่เกิน 1,129 บาท/เดือน เฉลี่ย วันละไม่เกิน 37.36 บาท เมื่อเทียบกับค่าแรงขั้นต่ำของจังหวัดบุรีรัมย์ คือ 352 บาท พบว่าอาชีพที่มีความหลากหลายเหล่านี้ สร้างรายได้เพิ่มขึ้นไม่ถึงร้อยละ 25 จัดอยู่ในกลุ่มอาชีพที่มีรายได้ต่ำ ซึ่งไม่เหมาะกับครัวเรือนคนจนหากทำเพียงอาชีพเดียว แต่เหมาะแก่การทำเป็นอาชีพเสริมเพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

ทั้งนี้การพัฒนาอาชีพและยกระดับรายได้ของครัวเรือนคนจน จังหวัดบุรีรัมย์ ค่าเฉลี่ยรวมรายได้ต่อเดือน ของ 722 ครัวเรือน เปรียบเทียบกับฐานข้อมูลบัญชีครัวเรือนจากแบบสอบถามค่าเฉลี่ยรายได้ครัวเรือนต่อเดือนจากเดิม 7,970 บาท ภายหลังครัวเรือนคนจนที่เข้าร่วมโครงการมีค่าเฉลี่ยรวมรายได้เพิ่มขึ้น 2,590 บาทต่อเดือน คิดเป็นรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 24.51

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน และติดตามการพัฒนาอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ทั้งรายวันและรายเดือนอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสนับสนุนองค์ความรู้ เครื่องมือพื้นฐาน และช่องทางการตลาด เพื่อให้ครัวเรือนยากจนสามารถมีรายได้ที่มั่นคง และหลุดพ้นจากความยากจนได้อย่างยั่งยืน

2. ควรส่งเสริมอาชีพที่มีศักยภาพสูง เช่น อาชีพรถพุ่มพวง ให้ขยายครอบคลุมทุกพื้นที่เนื่องจากเป็นอาชีพรวบรวมและกระจายสินค้าชุมชนที่มีประสิทธิภาพ จากผลผลิตและเข้าถึงผู้บริโภคปลายทางโดยตรง

เอกสารอ้างอิง

คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก. (2559). *คู่มือการส่งเสริมการพัฒนา “ระบบเศรษฐกิจฐานราก”*.

กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).

ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิมเอม. (2544). “นวัตกรรมสังคม : การให้ความหมายและ
ลักษณะกิจกรรมในประเทศไทย”. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.